

TAMMISAARI Sköldargård muinaisjäännösinventointi 2005

Tammisaari 20050411 00106

Timo Jussila

Sisältö:

Inventointi	2
Täydennysinventoinnin tausta.....	2
Sköldargård.....	3
1701 talonpaikka, alueen pohjoisosa	4
1700-luvun lopun talonpaikka, alueen eteläosa.	5
Peltoalue	6
Yhteenveto	6
Valokuvia.....	7
Kartat.....	12
Kartta 1 , maakirjakartta 1701	12
Kartta 2, osoitekarttaote.....	13
Kartta 3, maastokarttaote, havainnot	14
Kartta 4, ote kuninkaankartasta	15

Kansikuva: Maisema etelään Sköldargårdintien mutkan luoteispuolella olevalta kallionpääliseltä, ylemmältä tasanteelta.

Inventointi

Tämä inventointi on toukokuussa 2004 suorittamani Tammisaaren Västra Tätortenin yleiskaava-alueen inventoinnin täydennys. Tutkimusalueen kuvaus ja perustiedot ovat kevään 2004 raportissa, eikä siihen ole mitään lisättävää tai muutettavaa tämän täydennysinventoinnin jälkeen. Täydennysinventoinnin maastotyö tehtiin 18.1.2005. Maastoinventoinnissa tarkastettiin silmämääräisesti ja satunnaisin koekuopin Sköldargårdin nykyisen taajaman rakennetun alueen eteläpuolinen alue, joka rajoittui lännessä Tenholantiehen, etelässä Vanhaan Hangontiehen ja idässä peltoaukean keskivaiheille, laakson pohjaan. Inventointi tehtiin omana työnä ns. huvitteluretkenä. Kevään inventoinnin lopputulos ei muuttunut, eikä nyt suoritetulla inventoinnilla ole vaikutusta alueen kaavoitukseen.

Täydennysinventoinnin tausta

Sain sattumalta ja monen mutkan kautta tammikuun alkupäivinä v. 2005 käsiini syksyllä v. 2004 ilmestyneen Suomen keskiajan arkeologian seuran lehdessä (SKAS numero 3/2004) olleen pääkirjoituksen, jossa kritisoitiin räikeästi suorittamaani Västra Tätortenin inventointia. En tässä ruodi tarkemmin kyseistä – arroganttia, tarkoitushakuista ja kaava-alueinventointia täysin ymmärtämätöntä - kirjoitusta, koska olen tehnyt sen kevättalvella 2005 ilmestyvässä Arkeologipäivät 2004 seminaarijulkaisussa olevassa muinaisjäännösinventointia käsittelevässä artikkelissani.

Em. pääkirjoituksessa todettiin, että en ole löytänyt alueella oletettavasti sijaitsevia seuraavia muinaisjäännöksiä, ja sen takia ”museoviranomaiset eivät voi työtä kelpuuttaa” (epäselvää on, millä statuksella kirjoittaja siteeraa museoviranomaisia, joilta tällaista lausuntoa ei ole kuulunut)

- Sköldargårdin vanha kylätontti
- Ödebölen kylätontti
- Kappeli (?)

Ensiksi on yleisesti todettava, että missään tämän laajuisen alueen muinaisjäännösinventoinnissa ei koskaan ole löydetty, eikä tulla löytämään kaikkia alueella olevia muinaisjäännöksiä,

olkoonpa inventoinnin resurssit mitkä hyvänsä ja suorittaja kuka tahansa (inhimillinen olento). Kirjoituksessa mainittujen muinaisjäännösten lisäksi alueelta on vielä jäänyt löytämättä siellä todennäköisesti sijaitseva pyyntikuluttuuriin asuinpaikka (tai asuinpaikat) ja mahdollisesti myös jokin rautakautinen jäännös, sekä lukuisa joukko sellaisia jäännöksiä, joita emme edes vielä muinaisjäännöksiksi tunnista. Merkillistä (mutta paljastavaa) on, että kritiikkiä ei ole saatettu suoraan ja heti tietooni, jolloin olisin voinut vielä mahdolliset työn puutteet paikata ajoissa. Alkuperäinen raportti on jätetty heinäkuun alussa Museovirastoon ja Maakunnalliseen museoon.

Kaava-alueinventointi on suoritettu maankäyttö- ja rakennuslain perusteella. Se edellyttää *riittävien* selvitysten tekemisen kaavan vaikutusalueella. Lahden Museo selvitti muutama vuosi sitten mitä tarkoittaa ”riittävä”. Ympäristökeskukselta sadun vastauksen mukaan, ”riittävä selvitys” tarkoittaa, että on selvittävä ”kohtuullisissa määrin” alueen maankäyttöön vaikuttavat tekijät (Hannu Poutiainen, pers.comm.). Niin on tehty myös tässä inventoinnissa. Sen suoritus-tapa ei poikkea muista suorittamistani lukuisista kaava-alueinventoinneista, eikä Museoviraston suorittamista inventoinneista, muutoin kuin että historiallisen ajan muinaisjäännöksiin on kiinnitetty keskimääräistä huomattavasti enemmän huomiota.

Inventoinnin valmistelussa ei ole käyty syvällisesti läpi kansallisarkistoa tai muitakaan arkistoja, kuin Museoviraston topografinen arkisto. Vanha karttamateriaali on kerätty, sekä julkaistut tiedot luettu. Inventoinnin valmistelun yhteydessä ei tullut esiin tietoja **Ödebölestä**, joka SKAS:n pääkirjoituksen kirjoittajan mukaan on jo keski-ajalla autoitunut ja erikseen mainittu vanhimmissa maakirjoissa. Kyseisen kirjoituksen perusteella on oletettava, että kylä lienee sijainnut tämän inventoinnin tutkimusalueella. Alueella suoritettu normaali maaston havainnointi ei tuonut esiin merkkejä kyseisestä – tai mistään muustakaan – arkeologisoituneesta kylätontista. Ödebölen enempi etsintä ei kuulu tämän inventoinnin piiriin. SKAS:n pääkirjoittajan mukaan alueella on **kappeli**-nimistön keskittymä. Valmistelussa läpi käymässäni materiaalissa ei tullut esiin kappeli-nimistöä. Alueella mahdollisesti sijainneen ”kappelin” tms. etsintä erikseen, ei kuulu tämän inventoinnin piiriin. Normaaliassa maastohavainnoinnissa ei tullut esiin mitään merkkejä, joita voitaisiin tulkita kappelin paikaksi.

Eri tahoilta (kuten Museovirastosta) saamieni ohjeiden perusteella ei kaava-alueinventoinnissa ole edellytetty kansallis- ym. arkistojen syvällistä läpikäyntiä, eikä vaadittu nimistön, tai arkitomaintojen perusteella tiettyjen kohteiden löytämistä. On myös hyvin kyseenalaista, voidaanko sellaista vaatia kaavoittajan kustannuksella tehtäväksi. Toisaalta museoviranomaisten vaatimukset vaihtelevat kysyjästä ja vastaajasta riippuen. Käytäntönä on, että alati muuttuvista suoritusvaatimuksista ”tiedotetaan” jälkikäteen – jos ollenkaan - asiakkaan tai muiden välikäsien kautta, vastoin hallintolakia ja valtioneuvoston valtion laitoksille antamaa tiedotussuosituksista. Museoviraston ja allekirjoittaneen yrityksen (ja SKAS:n päätoimittajan?) välisellä kilpailutilanteella on oma vaikutuksensa.

Sköldargårdin kylätontin osalta esitetty kritiikki on paikallaan. Inventoinnin valmistelussa paikansin kyseisen kylän väärin tutkimusalueen ulkopuolelle, jolloin en siihen erikseen kiinnittänyt sen enempää huomiota niin maastossa kuin raportissakaan. Kyseessä on selkeä lapsus. Kylätontti on sijainnut tutkimusalueella. Vaikka inventoinnin aikana kuljin alueella, jossa kylätontti on sijainnut – havaitsematta siitä merkkejä - oli perusteltua tutkia aluetta uudestaan tarkemmin. Tässä tarkoituksessa tein alueelle tutkimusmatkan 18.1.2005.

Sköldargård

Sköldargård mainitaan historiallisissa lähteissä ensimmäisen kerran v. 1326 (Skyoldaerae). Gunvor Kerkkonen (Pohjan pitäjän historia, osa 1, josta tämän kappaleen tiedot) pitää Sköl-

dargårdia rannikon ruotsalaisasutuksen vanhimpaan kerrostumaan kuuluvana, kylä on syntynyt 1300 –luvun alussa. Sen juuret ulottunevat 1200 -luvulle. Sköldaraby mainitaan myös v. 1405 lähteessä Pohjan pitäjään kuuluvana. V. 1552 kymmenysluettelossa mainitaan Sköllergården (3 taloa). 1574 maakirjan mukaan kylässä on ollut 4 taloa.

1600-luvun alussa Sköldargårdissa oli 3 taloa ja 1700-luvun alussa 1. Österby ja Västerby juontavat alkunsa Sköldargårdista (W. von Koskull, Pohjan pitäjän historia 2). 1800-luvun alussa oli Sköldargårdilla 2 torppaa (ks. Kuninkaankarttaote).

1701 talonpaikka, alueen pohjoisosa

Vuoden 1701 kartan (kartta 1) perusteella Sköldargårdin talo olisi sijainnut nykyisen Sköldargårdintien eteläpäässä (kartta 2, osoitekarttaote) olevan mutkan tienoilla, heti sen luoteispuolella olevalla kalliotasanteella, tai heti kallion ala- ja länsipuolisella alueella. Talon sijainnin paikannus on merkitty maastokarttaotteeseen karttaan 3. Maakirjakartassa olevien talon pohjoispuolisien peltolohkojen on täytynyt sijaita Smultronstället:n (ks. kartta 2 osoitekartta) eteläpuolella olevassa jyrkkien kallioiden välisessä laaksossa, minkä keskellä on nyt kaivettu oja. Tämä alue on ollut vielä hiljattain peltona, koska siellä on selvästi näkyvissä pelto-ojat ja maanoksessa peltoprofiili. Tämän laakson luoteisreunalla on vanhoja hiekanottoaikoja – pieniä hiekkakuoppia. Laaksossa ei ole mitään rakennuksiin liittyviä jäänteitä eikä satunnaisesti tehdyissä koekuopissa havaittu mitään rakennuksiin tai kulttuurikerrokseen viittaavaa. Talon etelä- ja kaakkoispuolelle merkityt isot peltolohkot lienevät jokseenkin samoilla sijoilla kuin nykyinen Sköldargårdintien kaakkoispuolisen peltoaukean lounais- ja länsipää. Tämän perusteella talo paikantuu sille kohdin kuin maastokarttaotteeseen on merkitty ympyrä nro 1. Kartan perusteella todennäköisin sijainti on heti kalliorinteen päällä, jokseenkin mutkan kohdalla, tien alla tai sen kaakkoispuolella, mutta myös paikannus kalliorinteen alle, sen länsipuolelle on mahdollista.

Sköldargårdintien pohjoispuolinen alue, Tenholantien itäpuolella on alavaa ja loivasti länteen viettävää vanhaa peltoa, joka Sköldargårdintien mutkan tasalla päättyy jyrkkään kalliomäkeen. Vanha pelto on nyt suurelta osin teollisuusrakennusten alla ja kauttaaltaan myllätty ja käännetty. Alueella on kaivantoja ja eri kokoisia maakasoja, oja ja uria. Mikäli talo on sijainnut kalliorinteen alapuolella, ei sen sijasta ole enää muinaisjäännekseksi. Alue on arkeologin kannalta täysin tuhottu.

Heti Sköldargårdintien pohjoispuolella ja alla, teollisuusrakennusten itäpuolella on avokallioltasanne, jossa ei ole mitään jälkiä rakennuksista. Siitä itään, mutkan luoteispuolella on toinen tasanne, jonka itäpuoliskossa on kallion päällä mineraalimaata. Tasanteen pohjoisreunalla on selkeä ihmisen tekemä maaterassi. Sen päälle tehdyissä parissa koekuopassa ei kuitenkaan ollut mitään merkkejä rakennuksista tai edes ihmistoiminnasta. Pintamaaperässä oli normaali, luontainen ohut harmaa A-kerros ja alla puhdas hiekkamaa B. Terassin eteläkaakkoispuolella maaperä oli savinen, jossa pellon muokkauskerros, eikä muutamassa koekuopassa ollut mitään rakennuksiin viittaavaa. Terassi, samoin kuin koko tasanne kalliopaljastuman koillispuolella vaikutti suhteellisen nuorelta läjitysmaalta. Tasanteen koillispuolella, Sköldargårdintien länsipuolella, kallioharjanteen laella on rivitalo ja sen paikoitusalue ja pihamaa. Käsitellyn maan ja kallion reunan välisellä kapealla, pusikkaisella metsäkaistalla on järeää raivauskivikkoa ja paikoin avokalliota. Alueella, mihin 1701 karttaan merkitty talo (kylätontti) luontevimmin sijoittuu, ei ole mitään merkkiä tai jälkeä siitä. Alue on lähes täysin myllätty ja kä-

sitelty – ellei avokalliota – ja tien alla. Paikalla ei ole mitään muinaisjäännekseksi kelpaavaa, enintään voi olla jäljellä jotain ripettä, jonka paikantaminen vaatisi viikkojen kaivaustyön.

Mielestäni epävarmempi paikannus, mutta kuitenkin mahdollisuuksien rajoissa, on heti Sköldargårdintien mutkan etelä- ja itäpuolella, tien läheisyydessä. Tie pengerryksen takia maaston alkuperäisen muodon hahmottaminen ei ole aivan selvää. Maasto laskee jyrkästi tieltä nykyiselle pellolle. Pelto oli paikalla käydessäni 18.1. avoimena, lumeton ja jäätön. Havaintomahdollisuudet olivat parhaimmat mahdolliset (toisin kuin keväällä, jolloin lämpimän alkukevään jälkeen moni pelto oli jo pitkällä oraalla toukokuun lopussa – ellei kesannolla). Pellossa en havainnut minkäänlaisia merkkejä rakennuksesta (näitä ovat ympäristöään tummemmat suppeat alat pellossa, pienet tuskin havaittavat kohoumat muuten tasaisessa pellossa, löytökeskittymät, joissa tiilenpaloja, keramiikansiruja, palanutta savea, palanutta kiveä jne.). Pelto oli lähes arkeologiselta kannalta katsottuna täysin puhdas. Kapealla kaistalla tien ja pellon välillä ei ole voinut rakennuksia olla. Kallioisessa metsäsaarekkeessa pellon länsipuolella ja tien kallioleikkauksen eteläpuolella ei ole merkkejä rakennuksesta tms., sen sijaan sen keskellä kulkee vanha tieura etelään (josta enemmän seuraavassa luvussa).

Sköldargårdintien mutkan pohjoispuolella, tien itäpuolella on rinteiden laella olevan omakotitalon eteläpuolella, tien ja pellon välillä kaakkoon laskeva loiva entinen peltorinne, joka nyt kasvaa heinää ja pusikkoa. Rinteiden keskivaiheilla on pieni, tuskin havaittava maakumpare matalan kaivetun törmän reunalla. Kumpareeseen ja sen vierelle tehdyissä koekuopissa oli laastin- ja tiilenpaloja (paikka merkitty maastokarttaan ympyrän 1 itälaitaan punaisella pisteellä). Toisaalta kumpare vaikutti olevan vanhalla tienpohjalla ja törmä sen reunalla tien pengerrykseltä. Laastia ja tiiltä oli koekuopissa suppealla alalla ”kumpareella” ja sen länsipuolella. Muutoin koekuopat olivat tyhjiä, enkä niissä havainnut mitään mainitsemisenarvoista. Em. ”kumpareen” kaakkoispuolella on n. 7 x 7 m kuoppa, joka on täytetty isoilla kivillä, ilmeisesti pellostä raivattuja. Näillä kohden pellossa oli myös joitain tiilenpaloja, mutta ei mitenkään tavanomaista runsaammin tai huomiota herättävästi. Tiili-laastipitoisen maan kohdalla kyseessä vaikuttaa olevan jätemaa, täytemaa tai jonkin tunkion pohjan jäänteet. Pieni mahdollisuus on, että paikalla olisi ollut rakennus. Tällöin ei ole aivan mahdotonta että paikalla olisi jäljellä 1700-luvun alun aikahorisontin kyläntontin laita-alueen rippeitä. Jäänneet ovat kuitenkin epämääräisiä ja tulkinvaraisia (voivat olla peräisin kauempaa, tai sitten viime vuosisadalta), että näiden havaintojen perusteella en paikka muinaisjäännekseksi julistaisi. Kyse on kuitenkin varsin häiriintyneestä ja myllätystä maaperästä. Tämä maastonkohta on kuitenkin koko nyt tutkitulla alueella ainoa, jossa voisi olla jotain jäljellä vanhasta asutuksesta. Jos halutaan selvittää sen arvo ja alkuperä, olisi paikalla tehtävä kaivaustutkimuksia. Paikan koordinaatit ovat: 6654 146, 2467 276.

1700-luvun lopun talonpaikka, alueen eteläosa.

1700-luvun lopun kuninkaankartassa Sköldargårdin (kartalla Skällargård) kylän/talonpaikka on epäselvästi merkitty. Tulkintani mukaan (voin olla väärässä) talonpaikka olisi nimen oikean reunan alapuolella, tienmutkan länsipuolella oleva merkintä (kartassa olen ympyröinyt sen punaisella). Paikka sijoittuu jokseenkin tarkoin nykyisen vedenottamon kohdalle ja sen ja kalliojyrkänteen väliselle alalle. Paikannus on selkeä siksi, että kuninkaankarttaan merkitty tieura on edelleenkin selkeästi näkyvissä maastossa ja kuninkaankartalla näkyvä tien mutka, jonka jälkeen tie laskee jokilaaksoon, on hyvin edelleenkin havaittavissa. Kyseinen kuninkaankartan tiepohja on maastossa näkyvissä Sköldargårdin tien eteläpuolella, sen päällä kulkee nyt polku. Sköldargårdintien kallioleikkauksen pohjoispuolella tiepohja häviää, mikä edelleen vahvistaa sen, että tien pohjoispuolinen alue on ilmeisesti kauttaaltaan myllätty.

Paikka mihin karttamerkki paikantuu vedenottamon tienoilla on kauttaaltaan myllätty. Alue tien ja rinteiden välissä on vanhaa peltoa. Alueella on eri kokoisia kaivantoja, maakasoja ja ojia. Arkeologin kannalta alue on menetetty, eikä siitä ole muinaisjäännökseksi. Pari koekuoppaa saviseen peltomaahan ei tuottanut mitään maininnanarvoisia havaintoja.

Peltoalue

Koska havainto-olot olivat hyvät, kävelin läpi myös Sköldargårdin ja Österbyn välisen peltoaukean rinteet, laidat ja peltosaarekkeet. Pellot olivat varsin ”tyhjiä”. Jokunen tiilenpala tai modernin keramiikan siru siellä täällä. Yksi liitupiipun kopan palanen, ilman muita havaintoja löytöpaikan tienoilla ei anna aihetta mihinkään johtopäätöksiin. Yhdessä kohden, suppealla alalla, oli pellossa hieman enemmän tavaraa: vanhan tiilen paloja, punasavikeramiikan paloja, sekä pieni piin kappale (tuluspiitä). Paikalla ei ollut palanutta kiveä tai nokisempaa peltomultaa. Löytöjen määrä ei ollut yleisesti ottaen mitenkään poikkeavan suuri, mutta tällä pellolla kuitenkin erottuva. Paikka on merkitty maastokartalle punaisiin viivoihin ja numero 3. Kyseessä lienee paikalle joskus kaadettu tunkionpohja, mutta ei ole aivan mahdotonta, etteikö paikalla olisi voinut olla rakennuskin. Havainnot ovat kuitenkin epämääräisiä ja äärimmäisen tulkinnanvaraisia, joten ei ole mitään syytä paikkaa näillä perusteilla muinaisjäännökseksi julistaa.

Yhteenveto

Alueella, mihin vanha Sköldargårdin kylä/talo vanhojen karttojen perusteella paikantuu, ei ole enää löydettävissä muinaisjäännökseksi kelpavaa jäännöstä. Alue on rakennettu, raivattu ja myllätty siinä määrin, että kylätontin paikantaminen on hyvin hankalaa ja epätarkoituksenmukaista – jos edes mahdollista. Eheät maa-alat ovat suurimmaksi osaksi avokalliota, eikä vähäisillä rakentamattomilla tai muokkaamattomilla maakaistaleilla havaittu merkkejä asutuksesta kuin yhdessä kohden ja nekin merkit olivat hyvin vähäisiä ja tulkinnanvaraisia. Jos kuitenkin Sköldargårdin vanhaa kylätontin rippeitä halutaan vielä tutkia, niiden etsiminen ja paikantaminen tarkemmin edellyttää laajoja koekaivaustutkimuksia. Inventoinnin perusteella alueella ei suurella todennäköisyydellä ole muinaisjäännöksiä.

Espoossa 19.01.2005

Timo Jussila

Valokuvia

Kuvattu pohjoiseen pellon itäpäähän etelälaidalta. Taustalla näkyy pellon takana Sköldargårdintien mutka.

Sama maisema kuin yllä, mutta lähempää kuvattuna. 1700-luvun alun kylätontti on sijainnut kuvan alalla pellon takana tai vasemmalla olevan metsäsaarekkeen takana alavammalla maalla

Sköldargårdintien mutkan pohjoispuolella oleva ylätasanne, joka vaikutti ainakin osin olevan läjitysmaata.

Paikalta 3 (kartalla) otettu kuva luoteeseen kohti Sköldargårdintietä. Tällä kohden pellossa oli hieman enemmän tiiltä ja keramiikkaa.

Matala maakasa törmän reunalla lapion kohdalla ja sen oikealla puolella koekuopissa laastin- ja tiilenpaloja. Kartalla kohteen 1 laidalla oleva punainen piste. Kuvattu koilliseen.

Sama kuin yllä, mutta kauempaa. Sköldargårdintien mutkan koillispuolella, pellon ja tien välillä.

Edellisten kuvien oikealla, itäpuolella, oleva kivillä täytetty kuoppa, kuvattu Österbyn suuntaan itä-kaakkoon.

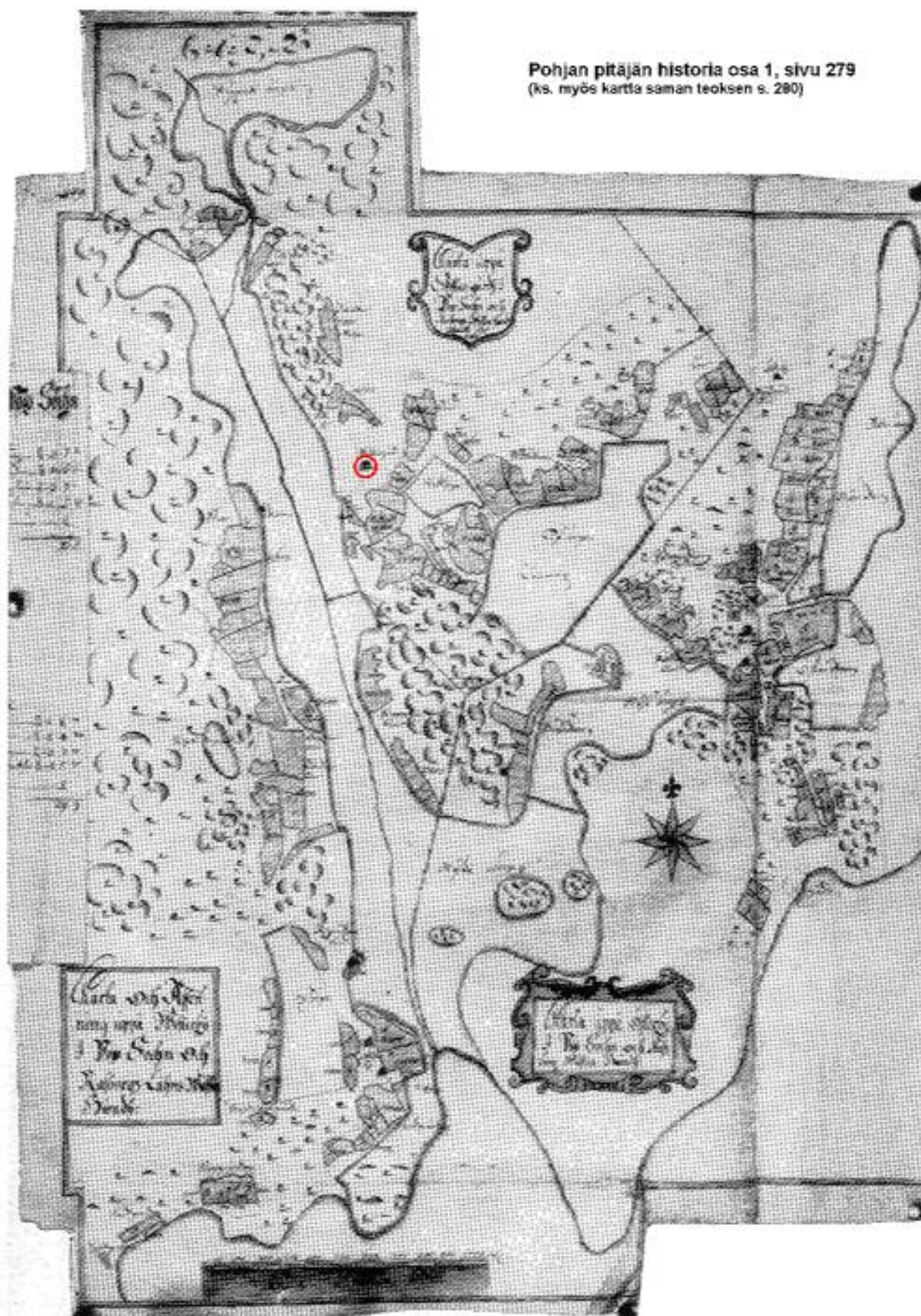
Vanha kuninkaankartassa näkyvä tiepohja heti Sköldargårdintien kalliroleikkauksen eteläpuolella. Kuvattu etelään.

Vanha kuninkaankartassa näkyvä tiepohja Sköldargårdintien eteläpuolella, vedenottamon tasalla rinteiden laella. Kuvattu pohjoiseen.

Vanha tienpohja, tien mutkan kohdalla, kuvattu lähes samalta paikalta kuin edellinen kuva, mutta etelään.

KartatKartta 1, maakirjakartta 1701

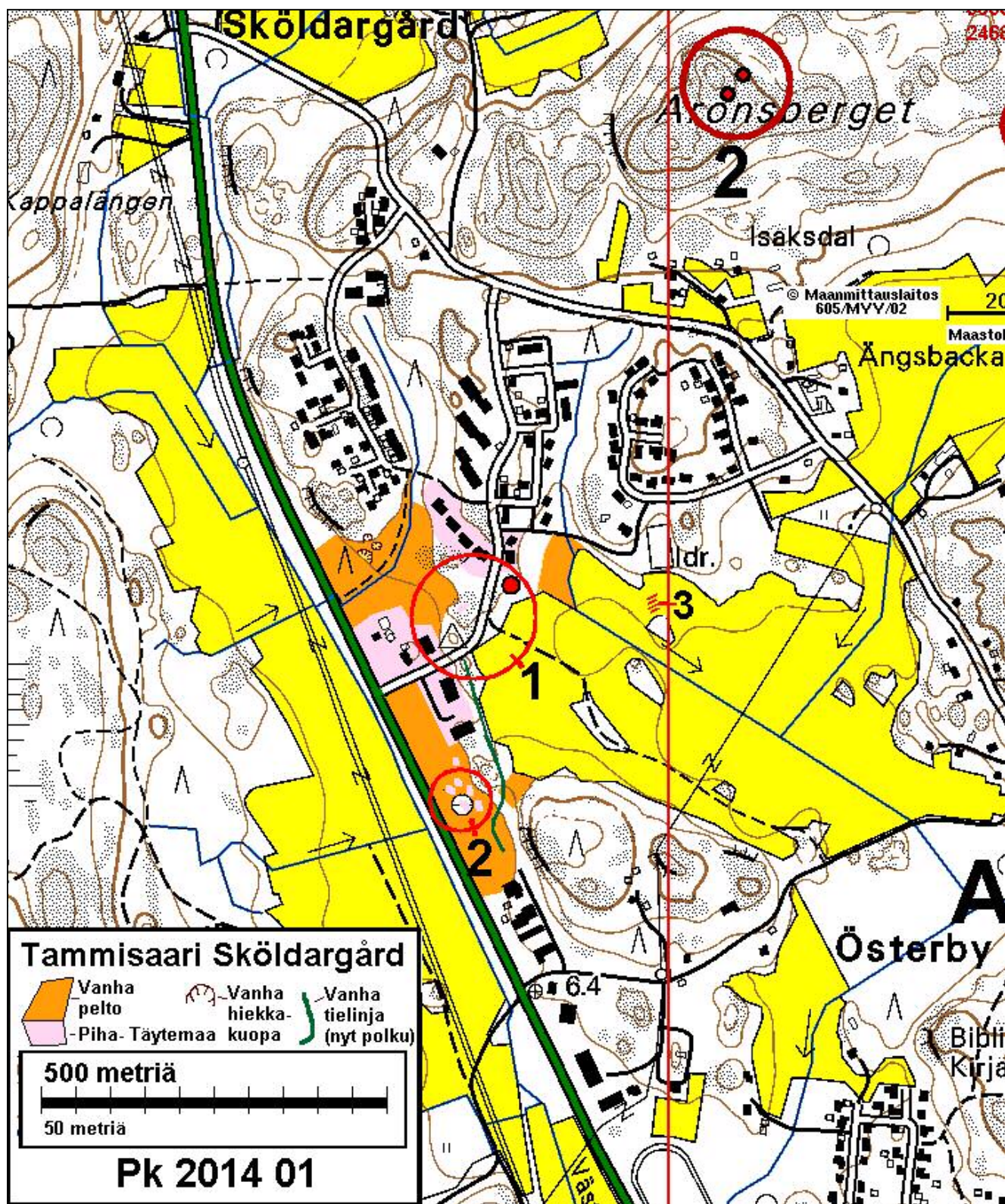
Kuva 74. Sköldargårdia esittävä kartta 1701. (Broterus).

Kartta 2, osoitekarttaote

Kartta 3, maastokarttaote, havainnot

(ei mittakaavassa)

Kuninkaankartassa näkyvä tielinja paikkojen 1 ja 2 välillä merkitty tähän vihreällä.

Kartta 4, ote kuninkaankartasta

Karttaan on merkitty nykyisen Sköldargårdintien eteläosa vaaleanvihreällä viivalla. Sen eteläpuolella on vahvistettu violetilla tiemerkinää. Karttamerkki joka käsittääkseni voisi olla Sköldargårdin talonpaikka on ympäröity punaisella. Österbyn talot vahvistettu punaisella.